

สรุปกฎสนธิ (เพิ่มศัพท์ตัวอย่าง)

๑. ส ร ส น ธิ *.....๑	ที่ขสรสนธิ.....๓	๒. พ ย ัญ ช น ส น ธิ.....๓	๓. นิ ค ค หิ ต ส น ธิ.....๕
โลปสรสนธิ.....๑	รัสสรสนธิ.....๓	โลปพยัญชนสนธิ.....๓	โลปนคคหิตสนธิ.....๕
อาเทศสรสนธิ.....๒		อาเทศพยัญชนสนธิ.....๓	อาเทศนคคหิตสนธิ.....๕
อาคมสรสนธิ.....๒		อาคมพยัญชนสนธิ.....๔	อาคมนคคหิตสนธิ.....๖
วิการสรสนธิ.....๒		สัณญาคพยัญชนสนธิ.....๔	ปกตินคคหิตสนธิ.....๖

๑. ส ร ส น ธิ *

โลปสรสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
• ลบสระหน้า (สระหลังของศัพท์หน้า เรียกว่า สระหน้า สระหน้าของศัพท์หลัง เรียกว่า สระหลัง เช่น ยสฺสอ-อินฺทริยานิ yassa-indriyani)				
สระหน้าเป็น รัสสะ	สระหลังเป็น ทีฆะ หรือมีพยัญชนะสังโยค	ลบสระหน้า		โนหิ-เอตฺ สนธิเป็น โนหฺต จตุหิ-อากาเรหิ เป็น จตุหฺกาเรหิ อล-เอกทิวส เป็น อลฺกทิวส สมฺตฺ-อายุสฺมา สนธิเป็น สมฺตฺยาสฺมา ยสฺสอ-อินฺทริยานิ สนธิเป็น ยสฺสินฺทริยานิ
สระทั้งสอง เป็น รัสสะ มีรูปเสมอกัน (คือเป็น อ อิ อุ เหมือนกัน)		ลบสระหน้า แล้วทีฆะสระหลัง		ตตฺร-อัย เป็น ตตฺราย
สระทั้งสอง เป็น รัสสะ มีรูปไม่เสมอกัน		ลบสระหน้า ไม่ทีฆะสระหลัง (หรือทีฆะก็ได้ ^๑)		จตุหิ-อปาเยหิ เป็น จตุหฺปาเยหิ ; ตตฺร-อิม เป็น ตตฺริเม ^๑
สระหน้าเป็น ทีฆะ	สระหลังเป็น รัสสะ	ลบสระหน้า แล้วทีฆะสระหลัง		สทฺธา-อิธ เป็น สทฺธิธ สเจ-อัย เป็น สเจย
• ลบสระหลัง (สระหน้า สระหลัง ทั้ง ๒ นี้ ต้องไม่มีพยัญชนะคั่น จึงลบสระได้ ถ้ามีพยัญชนะคั่น ลบไม่ได้ - สโ สอิ ลวา)				
สระทั้งสอง มีรูปไม่เสมอกัน		ลบสระหลัง		จตฺตาโร-อิม เป็น จตฺตารอเม กิณฺนุ-อิมฺมา เป็น กิณฺนุมา เทว-อิม เป็น เทวเม เสว-อิทานิ เป็น เสวทานิ ; วิ-อติกกโม เป็น วิตกกโม ^๑
นคคหิตอยู่หน้า	สระอยู่หลัง			อภินฺนุทุ-อติ เป็น อภินฺนุทุติ (แล้วแปลงนคคหิตเป็น น) จกฺก-อิวิ เป็น จกฺกวิ

* สรสนธิ ไม่เขียน สระสนธิ เพราะไม่ประวิสรรชนีย์ (คือเขียนสระอะ) ในคำไทยที่มาจากคำสมาสในบาลีสันสกฤต เช่น

“สรสนธิ” – สนธิที่เกี่ยวกับสระ เป็นคำสมาส (แปลจากหลังไปหน้า) “พยัญชนะวรรค” – พยัญชนะที่จัดอยู่ในวรรค เป็นคำประสม (แปลจากหน้ามาหลัง)

^๑ ตามวิธีใช้อักษรในภาษามคธ ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เรียงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ทรงแนะนำไว้ในข้อ ๑๙ ว่า “บทหรือศัพท์ที่เป็นโลปสรสนธิ เมื่อลบสระตัวหนึ่งเสียแล้ว จักทีฆะสระที่เหลือ ยกเลิกแบบว่า สระสั้น มีรูปไม่เสมอกัน เข้าสนธิ **ไม่ทีฆะ**” เช่น ตตฺร-อิม เป็น **ตตฺริเม** (เป็นรัสสะ รูปไม่เสมอกัน ลบสระหน้าแล้ว ก็ทีฆะได้), วิ-อติกกโม เป็น **วิตกกโม** (สระทั้ง ๒ มีรูปไม่เสมอกัน ลบสระหลังแล้ว ก็ทีฆะได้)

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
-----------	----------	-----------	----------	---------------

อาเทสสรสนธิ

• แปลงสระหน้า

อิ เอ, อุ โอ อยู่หน้า	สระอยู่หลัง	แปลง อิ เอ เป็น ย แปลง อุ โอ เป็น ว (เฉพาะ อิ ถ้ามีพยัญชนะซ้อนกัน ๓ ตัว ให้ลบพยัญชนะที่มีรูปเหมือนกันได้ตัวหนึ่ง)	เต-อสส เป็น <u>ตย</u> สส เต-อหฺ เป็น <u>ตยา</u> หฺ เม-อัย เป็น <u>มยา</u> ยฺ ปฏิสนฐารวุตติ-อสส เป็น <u>ปฏิสนฐารวุตย</u> สส อคคิ-อาคารฺ เป็น <u>อคคยา</u> คารฺ	พหุ-อาพาโธ เป็น <u>พหฺวา</u> พาโธ จกขุ-อาปาถฺ เป็น <u>จกขฺวา</u> ปาถฺ <u>ปาตุ-อกาสิ</u> เป็น <u>ปา<u>ตฺวา</u>กาสิ</u> (ทีฆะ อ) อลโข-อสส เป็น <u>อล<u>ขฺ</u>วสส</u>
-----------------------	-------------	--	---	---

• แปลงสระหลัง

สระอยู่หน้า	สระหลังเป็น เอ แห่ง เอว ศัพท์	แปลง เอ เป็น ริ (แล้วรั้สสระหน้า)	ยถา-เอว เป็น <u>ยถริ</u> ว	ตถา-เอว เป็น <u>ตถริ</u> ว
-------------	-------------------------------	-----------------------------------	----------------------------	----------------------------

อาคมสรสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
โอ อยู่หน้า	พยัญชนะอยู่หลัง		ลบ โอ แล้ว ลง อ อาคม (มีพยัญชนะคือ ส คัน ลบสระได้? - ส <u>โ</u> ส <u>อี</u> ลวา)	โส-สีลวา เป็น <u>ส</u> สีลวา เอโส รมโม เป็น <u>เอส</u> รมโม (ศัพท์ที่สนธิไม่จำเป็นต้องเขียนติดกันเสมอไป)
อ อยู่หน้า		ลบ อ แล้ว ลง โอ อาคม	ปร-สทสฺสํ เป็น <u>ปโร</u> สทสฺสํ	สรท-สทํ เป็น <u>สรโท</u> สทํ

วิการสรสนธิ

• วิการสระหน้า เมื่อลบสระหลังแล้ว	วิการ อิ เป็น เอ, วิการ อุ เป็น โอ	มุณี-อาลโย เป็น <u>มุเนล</u> โย	สุ-อตถิ เป็น <u>โส</u> ตถิ
• วิการสระหลัง เมื่อลบสระหน้าแล้ว		มาลุต-อิริตํ เป็น <u>มาลุตริ</u> ตํ น-อุเปติ เป็น <u>โน</u> เปติ ยถา-อุทเก เป็น <u>ยถ</u> ทเก	พนฺธุสฺส-อิว เป็น <u>พนฺธุสเส</u> ว อุทกํ-อุมิทชาตํ เป็น <u>อุทโก</u> มิทชาตํ กต-อุปการो เป็น <u>กโต</u> ปการो

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
-----------	----------	-----------	----------	---------------

ที่ขสรรสนธิ

• ที่ขสรรหน้า เมื่อลบสระหลังแล้ว		ที่ขสรรหน้า	กีสฺ-อิธ เป็น กีสฺ เทติ-อิติ เป็น เทติติ	สาธฺ-อิติ เป็น สาธฺติ ตาต-อิติ เป็น ตาตาคติ
[สระอยู่หน้า]	พยัญชนะอยู่หลัง		มุณี-จเร เป็น มุ <u>นี</u> จเร	
• ที่ขสรรหลัง เมื่อลบสระหน้าแล้ว		ที่ขสรรหลัง	สทฺธา-อิธ เป็น สทฺ <u>ธิ</u> ธ	จ-อุภยํ เป็น <u>ญ</u> ภยํ

รัสสรสนธิ

[สระอยู่หน้า]	พยัญชนะ หรือ เอ แห่ง เอ อยู่หลัง	รัสสระหน้า	โภาว <u>ที</u> -นาม เป็น โภา <u>ว</u> ที นาม	ย <u>ธา</u> -เอว เป็น ย <u>ถ</u> ริว
---------------	----------------------------------	------------	--	--------------------------------------

๒. พ ย ัญ ช น ส น ธิ

โลปพยัญชนสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์	
เมื่อลบสระหลัง ที่มีนิคคหิตอยู่หน้าแล้ว		ถ้ามีพยัญชนะซ้อนกัน	ลบพยัญชนะได้ ๑ ตัว	เอ <u>ว</u> -อสส เป็น เอ <u>ว</u> ส	ปุ <u>พ</u> ผ-อสสา เป็น ปุ <u>พ</u> ผ <u>สา</u>

อาเทศพยัญชนสนธิ

เมื่อทำ ติ เป็น ตย แล้ว	สระอยู่หลัง	แปลง ตย เป็น จจ	อิ <u>ติ</u> -เอ <u>ว</u> เป็น อิ <u>จ</u> เจ <u>ว</u>	ป <u>ติ</u> -อ <u>ุต</u> ต <u>ริ</u> ต <u>วา</u> เป็น ป <u>จ</u> จ <u>ต</u> ต <u>ริ</u> ต <u>วา</u>
-	แปลงพยัญชนะเหล่านี้บ้าง บางศัพท์	แปลง ค เป็น ก แปลง ฉ เป็น ส แปลง ช เป็น ย แปลง ต เป็น ก จ ฎ ฐ แปลง ตต เป็น ตร แปลง ท เป็น ต แปลง ฐ เป็น ท ห	ค > ก เช่น กุ <u>ล</u> ป <u>โค</u> > กุ <u>ล</u> ป <u>โก</u> ช > ย เช่น นิ <u>ช</u> > นิ <u>ย</u> ต > จ เช่น ภ <u>โต</u> > ภ <u>จ</u> โจ ต > ฐ เช่น คน <u>ต</u> พ <u>ท์</u> > คน <u>ฐ</u> พ <u>ท์</u> ท > ต เช่น ส <u>ค</u> โท > ส <u>ค</u> โต	ฉ > ส เช่น ฉ <u>ห</u> าย <u>ต</u> น <u>ํ</u> > ส <u>ห</u> าย <u>ต</u> น <u>ํ</u> ต > ก เช่น นิ <u>ย</u> โต > นิ <u>ย</u> โก ต > ฎ เช่น <u>ท</u> ก <u>ก</u> ต <u>ํ</u> > <u>ท</u> ก <u>ก</u> ฎ <u>ํ</u> ตต > ตร เช่น อ <u>ต</u> ต <u>โซ</u> > อ <u>ต</u> ร <u>โซ</u> ฐ > ท เช่น เอ <u>ก</u> อิ <u>ธ</u> -อ <u>ห</u> > เอ <u>ก</u> มิ <u>ท</u> า <u>ห</u> **

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
อภี อยู่หน้า อธิ อยู่หน้า อว อยู่หน้า ติ ของ อติ ปติ อิติ อยู่หน้า		สระอยู่หลัง สระอยู่หลัง พยัญชนะอยู่หลัง สระอยู่หลัง	แปลง ป เป็น ผ แปลง ย เป็น ก ข แปลง ร เป็น ล แปลง ว เป็น พ แปลง อภี เป็น อพภ แปลง อธิ เป็น อชฌ แปลง อว * เป็น โอ แปลง ติ เป็น จ (ซ้อน จ)	ธ > ห เช่น สาธ-ทสสนิ > <u>สา<u>ห</u>ทสสนิ</u> ป > ผ เช่น นิปุตติ > <u>นิ<u>ป</u>ผุตติ</u> ย > ก เช่น สยิ > <u>ส<u>ก</u></u> ย > ช เช่น ควโย > <u>ค<u>ว</u>โช</u> ร > ล เช่น มหาสาร > <u>มหา<u>ส</u>าร</u> ว > พ เช่น กวโต > <u>ก<u>พ</u>พโต</u> (ซ้อน พ) อภี > อพภ เช่น อภี-อुकคจจติ > <u>อ<u>พ</u>ภुकคจจติ</u> อธิ > อชฌ เช่น อธิ-โอกาโส > <u>อ<u>ช</u>โฌกาโส</u> อธิ-อคมา > <u>อ<u>ช</u>มคมา</u> อว > โอ * เช่น อว-นทธา > <u>อ<u>น</u>ทธา</u> * <i>อาเทศเป็นสระ?</i> ปติ > ปจจ เช่น ปติ-อาคมิ > <u>ป<u>จ</u>จากมิ</u> ** เมื่อมี เอก อยู่หน้า

อาคมพยัญชนะสนธิ

-	สระอยู่หลัง (ศัพท์หลังขึ้นต้นด้วยสระ)	ลงพยัญชนะอาคม ๘ ตัว คือ ย ว ม ท ญ ต ร ฬ (วรรณ-อวรรณ: ต ท ญ ม - ย ร ว (ท) ฬ)	ย: ยถา-อิทำ เป็น ยถายิทำ ม: ครุ-เอสสติ เป็น ครุเม<u>ส</u>สติ น: อิโต-อายติ เป็น อิ<u>ต</u>นายนติ ร: สพฺภิ-เอว เป็น ส<u>พ</u>ภิ<u>ร</u>เอว ฬ: ฉ-อายตนิ เป็น ฉ<u>ฬ</u>ายตนิ	ว: อุทิกขติ เป็น ว<u>ท</u>ิกขติ ท: อตต-อตโถ เป็น อ<u>ต</u>ต<u>ท</u>โถ ต: ตสมา-อิห เป็น ต<u>ส</u>มา<u>ติ</u>ห ร: ปาตุ-อิหสิ เป็น ปา<u>ต</u>ร<u>โ</u>หสิ ร: จตุ-อิสติ เป็น จ<u>ต</u>ร<u>า</u>ลิสติ (ที่ฆะ อ)
		ลง ห อาคม	สุ-อุชฺ เป็น สุ<u>ห</u>ชฺ	สุ-อุณฺฐิตํ เป็น สุ<u>ห</u>ณฺฐิตํ

สัญญะพยัญชนะสนธิ

-	[พยัญชนะอยู่หลัง]	ซ้อนพยัญชนะที่มีรูปเหมือนกัน หรือที่มีรูปไม่เหมือนกัน (พย.ที่ ๑ ซ้อนหน้า พย. ที่ ๑ และ ๒ ในวรรคเดียวกันได้ พย.ที่ ๓ ซ้อนหน้า พย. ที่ ๓ และ ๔ ในวรรคเดียวกันได้ พย.ที่ ๕ ซ้อนหน้า พย. ในวรรคเดียวกันได้ทุกตัว (ยกเว้น ง ซ้อนหน้าตนเองไม่ได้) พยัญชนะอวรรณ ๓ ตัว คือ ย ล ส ซ้อนหน้าตัวเองได้)	อิธ-ปโมทติ เป็น อิ<u>ธ</u>ป<u>ม</u>โอทติ จาตุ-ทสี เป็น จ<u>า</u>ตุ<u>ท</u>หสี จตตาริ-ฐานานิ เป็น จ<u>ต</u>ตาริ<u>ฐ</u>ฐานานิ เอโสว-จ-ฆานผโล เป็น เอ<u>ส</u>อว<u>จ</u>ฆ<u>า</u>นผ<u>ล</u>อ
---	-------------------	---	---

๓. นิคคหิตสนธิ

โลปนิกคหิตสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
นิคคหิตอยู่หน้า	สระหรือพยัญชนะอยู่หลัง [=ต้องมีคำอื่นอยู่หลัง]		ลปนิกคหิต	ตาส์-อหฺ เป็น <u>ตาส</u> หฺ วิหฺ-อคฺ เป็น <u>วิห</u> คฺ อริยสจฺจานํ-ทสสนํ เป็น <u>อริยสจฺจ</u> นทสสนํ พุทธานํ-สาสนํ เป็น <u>พุทธาน</u> สาสนํ ทาคฺ-กาโม เป็น <u>ทาค</u> กาโม

อาเทศนิคคหิตสนธิ

นิคคหิตอยู่หน้า	พยัญชนะอยู่หลัง	แปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะที่สุตวรรด (ของพยัญชนะตัวนั้น)	ง เช่น เหว-โห เป็น <u>เอว</u> งโห ญ เช่น ฌมฺ-จเร เป็น <u>ฌม</u> ญจเร ณ เช่น สฺ-ฐิติ เป็น <u>สณ</u> ฐิติ น เช่น ตํ-นิพพุตํ เป็น <u>ตณ</u> นิพพุตํ ม เช่น จิรฺ-ปวาสี เป็น <u>จิม</u> ปวาสี
	เอ หรือ ห อยู่หลัง	แปลงนิคคหิต เป็น ญ	เอ: <i>ซ้อน ญ หน้า ญ ด้วย</i> ปจฺจตตํ-เอว เป็น <u>ปจฺจตต</u> ญเอว ตํ-เอว เป็น <u>ต</u> ญเอว อตถํ-เอว เป็น <u>อตถ</u> ญเอว มํ-เอว เป็น <u>ม</u> ญเอว ตวํ-เอว เป็น <u>ตว</u> ญเอว เอกํ-เอว เป็น <u>เอก</u> ญเอว ห: เหว-หิ เป็น <u>เอว</u> ญหิ ตํ-หิ เป็น <u>ต</u> ญหิ
	ย อยู่หลัง	แปลงนิคคหิตกับ ย เป็น ญญ	สฺ-โยโค เป็น <u>สญ</u> โยโค (สญญโค)
	ล อยู่หลัง	แปลงนิคคหิตเป็น ล	ปฺ-ลึงค์ เป็น <u>ปฺล</u> ลึงค์ (ปฺลลึงค์) ตํ-ลกขณา เป็น <u>ส</u> ลลขณา
	สระอยู่หลัง	แปลงนิคคหิตเป็น ม หรือ ท	ม: ตํ-อหฺ เป็น <u>ตม</u> หฺ ยํ-อหฺ เป็น <u>ยม</u> หฺ อิหฺ-อโจ เป็น <u>อิท</u> มโจ เอว-อกาสี เป็น <u>เอวม</u> กาสี เอว-อกัสฺ เป็น <u>เอวม</u> กัสฺ กี-อณฺญ เป็น <u>กิม</u> ณฺญ วจนํ-อพฺรวี เป็น <u>วจน</u> มพฺรวี ตํ-อตถํ เป็น <u>ตม</u> ตถํ มยํ-อสส เป็น <u>มยม</u> สส คาลํ-อาห เป็น <u>คาล</u> มอาห กี-อาหนฺโท เป็น <u>กิม</u> านนฺโท วิส-อเนวติ เป็น <u>วิสม</u> เนวติ สฺว่าส-อนฺวาย เป็น <u>สฺว่าสม</u> นฺวาย

